Originalni naučni rad

*Fahreta F. BRAŠNJIĆ**

JU OŠ „Musa Ćazim Ćatić“, Zelinja Donja, Gradačac, TK BiH

*Petar D. TANČIĆ***

Fakultet političkih nauka, Evropski univerzitet Brčko Distrikt, BiH

POLOŽAJ ŽENA U IZBORNOM PROCESU U BOSNI I HERCEGOVINI OD 1990. DO 2014.

Apstrakt: Položaj žena u izbornom procesu u Bosni i Hercegovini od 1990. do 2014. godine bio je uslovljen ukupnim društvenim, političkim i kulturnim prilikama i obrascima ponašanjima karakterističnim za taj geografski prostor. Mogućnosti žena u BiH da se više uključe u političke procese bile su u korelaciji sa obrazovnim, profesionalnim, socijalnim i verskim statusima i individualnim percepcijama i ciljevima, razvijenosti demokratskih i političkih procesa, broja i stepena angažovanosti ženskih organizacija, ocena i procena žena o mogućnostima ulaska u izborni proces i izborne kampanje. Posebno je značajan uticaj normativnih odredbi na izborni proces i učešće žena u politici, što se vidi u slučaju kada je u BiH od strane OSCE-ove Privremene izborne komisije u BiH normativno utvrđena obaveza da na izbornim listama političkih partija moraju da budu najmanje tri žene i to među prvih deset kandidata. Rezultat takvih odredbi na politiku, izbore u BiH, bila je veća zastupljenost žena u političkim institucijama na svim nivoima.

Ključne reči: žene, politika, političke institucije, izbori, izborni proces.

IZBORNI PROCES

Izborni proces u svakom političkom sistemu jedan je od najznačajnijih političkih procesa. S obzirom na to da je politika upravljanje opštim društvenim interesima, da je politika politička pojava i politički realitet, da se ista može opaziti u svakom društvu kao posebna sfera ljudske delatnosti koja se ostvaruje u određenim uslovima, da su suštinski činioci politike i političkih procesa ljudi i njihove organizacije, koji imaju svoje potrebe, interese i motive i ciljeve, koje ostvaruju mnoštvom svojih aktivnosti i delatnosti, pri tom koristeći određene

* magistar političkih nauka, fahreta13@hotmail.com

** Politikolog, deimos_kod@yahoo.co.uk

metode i sredstva političkog delovanja, a radi postizanja određenih političkih rezultata, posledica i efekata, nesporno je da su bitan činilac politike i izbornih procesa i žene, bez kojih ne bi bilo ni ljudskog društva niti političkih procesa. Istraživanje izbora i izbornog procesa vrši se primenom određenih naučnih metoda. Kao što je istakao Dragan Tančić, pod pojmom „primena metode, primene istorijske metode, možemo shvatiti skup određenih radnji i postupaka pri raznim vrstama naučnih istraživanja, i to prilikom teorijskih istraživanja i uspostavljanja teorije, pri empirijskim istraživanjima, pri metodološkim istraživanjima i pri ostvarivanju ukupne ili parcijalne društvene, političke i druge prakse“ (Tančić 2009: 250). Pored primene istorijskog metoda kao opštenaučnog i drugih naučnih metoda, istraživanjima izbora i izbornog procesa pristupa se i upotrebom tipskog modela predmeta istraživanja koji obuhvata nekoliko bitnih činilaca. Na prvom mestu su uslovi. „Društvene, istorijske i političke pojave, uvek se javljaju i ostvaruju u određenim uslovima, pod kojim shvatamo skup činilaca čije postojanje predstavlja osnov ostvarivanja pojava i manifestovanje karakteristika određene pojave-pojava, tako da se može konstatovati mnoštvo uslova i njihovih bitnih činilaca, raznovrsnost, mnogobrojnost i protivurečnost istih. Možemo konstatovati da imamo, s jedne strane, nužne i dovoljne uslove, aktivne i potencijalno aktivne, određenih svojstava, i druge uslove“ (Tančić 2012: 104-105). Potom slede subjekti. „Subjekte politike možemo klasifikovati po mnogobrojnim obeležjima. Prvi kriterijum klasifikacije jeste uloga i položaj subjekata, i po tom kriterijumu subjekte možemo razvrstati na subjekte koji čine akciono jezgro, potom subjekti – nosioci akcija, aktivisti – sledbenici, učesnici – korisnici akcija i kontraaktivisti. Po sastavu – kolektivnosti, subjekte možemo klasifikovati na kolektivne, grupne i individualne. Po kriterijumu organizovanosti na organizovane i neorganizovane i po kriterijumu dobrovoljnosti, oficijelnosti, legalnosti, legitimnosti, aktivnosti, usmerenosti, ali i po drugim kriterijumima“ (Tančić 2006: 81). Sledeći bitan činilac izbora i izbornih procesa jesu višestruke složenosti, odnosno odnosi između osnovnih principa, polazišta, teorija i propisa, normativnih odredbi kao dela sistema i podsistema i izborne prakse, stvarnih izbornih aktivnosti i izbornih ponašanja u datoj zajednici, državi ili savezu država, gde postoje odnosi suverenizacije i desuverenizacije, primer je Evropska unija i njen izborni sistem.

Značaj normativnih odredbi na izborni proces i rodnu jednakost – nejednakost najbolje se uočava na više primera izbornog procesa u mnogim zakonodavstvima, kako na prostoru Evrope, Bosne i Hercegovine i drugih država. Od 1995. do 2007. godine učešće žena u radu parlamenata širom sveta bilo je oko 10%, da bi se njihovo učešće tokom 2007. uvećalo na 17%. Slično je bilo i u Bosni i Hercegovini početkom 90-ih godina prošlog stoleća. Procenat žena na političkoj sceni bio je zanemarljiv, ali kada je od strane OSCE-ove Privremene izborne komisije u BiH normativno regulisana obaveza da na izborne liste sve političke

partije moraju da stave najmanje tri žene i to među prvih deset kandidata, onda se na prvim narednim izborima situacija bitno promenila u korist veće zastupljenosti žena.

Rodne nejednakosti u političkoj participaciji među prvim su proučavali švedski politikolog Herbert Tingsten (1937) i francuski sociolog Moris Diverže (Duverger 1955).¹ Međutim, tek je ekspanzija feminističke teorije tokom osamdesetih i devedesetih godina dvadesetog veka presudno uticala na razvoj interdisciplinarnog pristupa u proučavanju pretpostavki o političkim kapacitetima žena. Povezivanje političkih nauka, sociologije, psihologije i feminističke teorije postaje proveren ključ za proučavanje političke socijalizacije i participacije žena. Želja i mogućnost žena da se više uključe u politički život zemlje zavisi od velikog broja faktora, prvenstveno od obrazovnog, profesionalnog i socijalnog statusa, razvijenosti demokratskih institucija, uticaja ženskih organizacija i procene mogućnosti u ostvarivanju podrške u izbornoj kampanji. Na odluku žena da se kandiduju i njihovo okruženje da prihvate kandidaturu žene veliki uticaj imaju tradicionalna shvatanja, predrasuda prema ženi, što utiče na samopouzdanje žene i želju za učešćem u političkom životu.

Na prisustvo žena u izbornom procesu, u radu parlamenata, lokalne samouprave i sl, najveći uticaj imali su i imaju politički faktori, i to: politički subjekti, izborni politički sistemi (uređeni su zakonskim i drugim propisima u koje su manje-više uključeni i drugi regulativni sistemi), sistem normi i raznovrsne normativne odredbe u hijerarhijskom poretku (normativne odredbe propisuju bitne pravne uslove za raspisivanje redovnih, vanrednih, ponovljenih, dopunskih i poništenih – ponovljenih izbora, taksativno se navode nadležni za donošenje odluka i pripremanje normativnih i organizacionih preduslova za raspisivanje i sprovođenje izbora, precizirajući njihova ovlašćenja i odgovornosti, njima se propisuju ko može učestvovati na izborima u ulozi subjekta koji kandiduje, koji se kandiduje, i koji bira (koji glasa), tj. nosioce aktivnog i pasivnog biračkog prava...).

Iako partije povećavaju šanse žena da uđu u parlament, koliki procenat žena će se naći u skupštini zavisi od tipa političke stranke, stepena centralizovanosti procesa izbora kandidata za poslanike i način njihovog izbora. Praksa pokazuje da su levo i socijalistički orijentisane stranke više sklone da podrže kandidaturu žena za političku funkciju nego desne i konzervativne. Razlika između autoritarnih i birokratizovanih sistema upravljanja takođe značajno utiče na izbor žena

1 Termin rodna neravnoteža ili jaz (gender gap) prvi put je uvela u literaturu Pamela Džonston Konover (Pamela Johnston Conover) 1980. godine, uoči predsedničkih izbora, kada je ustanovljeno da je Ronald Regan imao znatno veću podršku među muškarcima. Taj koncept je objedinio četiri aspekta: rodne razlike u participaciji, u stavovima, u partijskoj identifikaciji i glasanju. Potom je Elinor Smil (Eleanor Smeal), deseta predsednica Nacionalne organizacije žena u Americi, počela da upotrebljava termin u svakodnevnoj praksi.

kandidata. Birokratizovani sistemi upravljanja podrazumevaju postojanje detaljnih i standardizovanih pravila izbora kandidata. Sa druge strane, u autoritarnim sistemima upravljanja pravila nisu precizno određena i ne poštuju se dosledno. U liderskim strankama koje su pod kontrolom svojih vođa, kandidati su obično sami lideri ili neko koga oni izaberu, i mogućnost da žena bude kandidat je veoma mala. Što je izborna lista kraća, teže je uključiti sve društvene grupe, pa samim tim i žene. Ponovno kandidovanje istih ljudi i oduzimanje mogućnosti novim kandidatima da uđu u izbornu utakmicu takođe umanjuje šanse ženama da se uključe u političku borbu.

UČEŠĆE ŽENA U EVROPSKIM POLITIČKIM INSTITUCIJAMA

Globalno posmatrano, 1995. godine samo 10% žena učestvovalo je u radu parlamenata širom sveta, dok se 2007. taj procenat uvećao na 17%. Unutar Evropske unije 1997. godine je bilo 16% žena parlamentarki, dok je 2007. zabeleženo 24%. Vlade Norveške (53%), Švedske, Finske (60%), Holandije, Danske, Španije (41%), Belgije, Nemačke i Austrije dostigle su kritičnu masu od 30%, dok Slovačka, Grčka i Turska imaju samo jednu ženu na ministarskoj funkciji, a Rumunija čak nijednu. Češka, Kipar, Irska, Slovenija, Mađarska i Malta imaju manje od 15% žena u parlamentima (Equality in Politics 2008).²

Tokom 2007. godine žene zauzimaju manje od desetine ministarskih i jedne petine podministarskih mesta. U 39 zemalja žena je izabrana za predsednika države ili vlade. U vladama zemalja EU ima tri puta više muškaraca (76% muškaraca i 24% žena). Centralnim bankama svih 27 država EU rukovode muškarci. U Evropskoj centralnoj banci, Evropskoj investicionoj banci i Evropskom investicionom fondu svega 16% žena je na značajnim položajima. U vodećim kompanijama oko 90% članova upravnih odbora su muškarci. Jedino u Norveškoj, zahvaljujući vladinoj pozitivnoj akciji, u odborima privatnih i javnih kompanija je angažovano oko 40% žena. U administraciji EU 33% žena je zapošljeno na vodećim položajima. Svega 18% sudija su žene, dok je u Bugarskoj i Rumuniji, novopridruženim članicama, zbog potcenjenosti funkcije, neadekvatnog nagrađivanja i korupcije, preko 70% žena obavlja funkciju sudija. Razlika u platama između muškaraca i žena iznosi oko 15%.³ U poslednje vreme broj žena izabranih u parlament veći je u nekim manje razvijenim zemljama (Južna Afrika (30%), Mozambik, Venecuela) nego u Americi, Francuskoj ili Japanu, gde je broj žena na univerzitetima, na upravljačkim funkcijama u privatnim firmama i u tradicionalno muškim profesijama rapidno povećan. Indeks razvijenosti društva i nivo demokratizacije institucija jesu u direktnoj vezi sa brojem žena u parlamentarnom

2 Equality in Politics: Survey on Women and Men in Parliaments, 2008.

3 Women and Men in Decision-Making: Analysis of the Situation and Trends, 2007.

životu, ali primeri Kine i Kube, gde je broj žena političarki značajan, ukazuju i na uticaj drugih parametara, pre svega vrednosno – normativnog okvira društva i obrazaca kulturnog života.

FAKTORI KOJI UTIČU NA POLITIČKU PARTICIPACIJU ŽENA U PRAKSI

Postoji veliki broj faktora od kojih zavise želje i mogućnosti žena da se (aktivnije) uključe u političke procese; najznačajniji faktor jeste obrazovanje, zatim profesionalni i socijalni status, ali i razvijenost demokratskih institucija, uticaj ženskih organizacija, te procena mogućnosti u ostvarivanju podrške u izbornoj kampanji. Ipak, na navedene faktore i odluku žena da se aktivno uključe u politički život najviše utiče njihovo okruženje, tradicionalna shvatanja i razumevanja rodni uloga, kao i predrasude prema ženama. Poslednje navedeno ima veliki uticaj na samopouzdanje žena i njihovu želju za učešćem u političkom životu. Političke partije poseduju najveću moć kada je u pitanju povećanje prilika da žene zauzmu pozicije u zakonodavnoj vlasti. Koliko žena će se naći u skupštinskim i parlamentarnim klupama najpre zavisi od tipa političke partije, stepena centralizovanosti procesa izbora kandidata i kandidatkinja za poslanike i poslance, te načina njihovog izbora.

Pored opštih pravila po kojima se odvija izbor poslanika/ca i po kojima se odlučuje o raspodeli mandata na osnovu broja osvojenih glasova, na sastav parlamenta utiču i posebna pravila koja se nazivaju još i posebnim merama ili merama afirmativne akcije. Dosadašnja praksa pokazuje da su u velikom broju zemalja žene manje zastupljene od muškaraca. Iako ustavi garantuju biračko pravo bez diskriminacije na osnovu pola, žene efektivno koriste samo aktivno biračko pravo, ali ne mogu da ostvare u punoj meri i svoje pasivno biračko pravo.

Afirmativne kvote su privremene stimulativne mere kojima se određuje minimalan udeo ili broj manje zastupljenog pola na izbornim listama ili u političkim telima. Zbog sporog povećanja broja žena u politici, žene širom sveta su u stalnoj potrazi za delotvornijim metodama povećanja svoje zastupljenosti. Često se kao jedan od najuspešnijih mehanizama pominju kvote – ženske ili rodno neutralne kvote, prema međunarodnoj bazi podataka IDEA (IDEA 2002).⁴ Ipak, ne možemo smetnuti s uma da su ženske kvote osmišljene kao privremene mere, pa i pored njihovog uticaja na procenat žena u politici, političke stranke moraju više biti uključene u ovaj proces. Kvote izborni sistem se ne smatra merom diskriminacije muškaraca, već predstavlja kompenzaciju za istorijski nasledene društvene prepreke koje sprečavaju žene da zauzmu mesta koja zaslužuju.

4 International IDEA: International Institute for Democracy and Electoral Assistance, 2002.

Kvota na listi predstavljaju meru kojom se političke stranke ili koalicije obavezuju da će se na kandidatskoj listi nalaziti određeni procenat žena (nikada manje od 30%). Ukoliko su u izbornom sistemu primenjene samo ove kvote, sistem ne daje realne izglede ženama da, pod jednakim uslovima, konkurišu za mesta u parlamentu. Kvote na listama neće dovesti do veće zastupljenosti žena u parlamentu ukoliko se imena kandidatkinja nalaze na dnu liste, jer u proporcionalnim izbornim sistemima jednoj kandidatskoj listi nikada neće pripasti svi raspoloživi mandati.

Postoje čvrsta suprotna mišljenja o vrsti liste, poput onih da otvorene liste s rodnim kvotama unapređuju zastupljenost žena u politici. Konkretno u BiH, otvorene liste doprinele su da žene na listama imaju jednake mogućnosti da budu izabrane u zakonodavne organe vlasti, bez obzira na kojem se mestu na listi one nalaze, ako pri tome dobiju dovoljan broj glasova od strane biračkog tela. U tradicionalnom društvu kao što je Bosna i Hercegovina, optimizam i poverenje da se biračko telo neće voditi stereotipima o rodnim ulogama prilikom izbora svojih predstavnika/ca u vlasti, po svoj prilici, luksuz je koji žene, ali i celo bosansko-hercegovačko društvo sebi ne mogu priuštiti. Otvorene liste jesu najbolja opcija koja pruža ženama i drugim marginalizovanim kategorijama društva najveće mogućnosti za izbor, ali ta opcija može biti efikasna samo u društvima koja su razvijena u toj meri da im izborne rodne kvote nisu potrebne da bi se postigla rodna ravnopravnost u zakonodavnim telima. Bosna i Hercegovina, nažalost, još uvek nije dostigla takav nivo društvene i političke svesti.

ZASTUPLJENOST ŽENA U POLITICI U BOSNI I HERCEGOVINI OD 1990. GODINE

Stereotip muškarca i žene u Bosni i Hercegovini ne razlikuje se mnogo od onih koji postoje u drugim patrijarhalnim sredinama, kulturama i tradicijama u kojima su muškarci dominantna društvena grupa, glava porodice, neprikosnoven autoritet ženi i deci, a žene javno ne dovode u pitanje ovaj autoritet, bez obzira na stvarnu prirodu odnosa između muškarca i žene, gde je ostavljen prostor potvrđivanju tradicionalno shvaćene muškosti gde je muškarac taj koji odlučuje, koji je nadređen, sposoban, snažan i udaljen od tradicionalno shvaćenih ženskih poslova (Bakšić-Muftić 2006: 87). Zbog ovoga, žene koje sebe ne doživljavaju na tradicionalan i stereotipan način svejedno imaju problem političke i svake druge vrste participacije u bosansko-hercegovačkoj društvenoj stvarnosti, jer u njoj nisu ni podsticane za aktiviranje, niti su, ako se već aktiviraju, podržane.

Kao glavne prepreke za napredovanje žena u društvu, Bakšić-Muftić navodi patrijarhalnu tradiciju koja ne dozvoljava ženi da pređe nasleđene okvire i norme koje određuju njen položaj u porodici i javnom životu, običaje koji ženama

ostavljaju manje prava i sloboda nego muškarcima, te zakon koji se ne trudi da u svim oblastima dosledno sprovede odredbe o ravnopravnosti muškaraca i žena. Tu se mogu dodati i religija, odnosno njeno tumačenje koje ide u pravcu preuveličavanja razlika između žena i muškaraca, određujući, na taj način, uži prostor prava i sloboda ženama nego muškarcima, te mediji koji nameću stereotipnu sliku žene najpre kao seksualnog objekta, a mediji koji su malo manje ekskluzivni se uglavnom zadržavaju na slici žene kao domaćice i majke koja, opet, od svih svojih kvaliteta insistira jedino na spoljašnjem izgledu. Na ovaj način mediji propuštaju da se bave stvarnim problemima žena. S obzirom na navedeno, nije greška kazati da je bosansko-hercegovačka politička kultura dominantno kultura muškaraca i da će biti potrebno dosta vremena, truda i inicijative da se takav koncept promeni u korist većine bosansko-hercegovačke populacije, jer žene čine 52% stanovništva u Bosni i Hercegovine. Dakle, krajem 20. i početkom 21. veka i dalje je muška dominacija vidljiva u svim sferama društva. Vekovima je „u većini poznatih društava ženama pripadao svijet privatnog, a muškarcima svijet javnog djelovanja (Papić–Sklevicky 2003:18)“.

Kada su se početkom 90-ih godina prošlog veka održali prvi višestranački izbori na kojima je itekako preovladavala podjela po nacionalnoj osnovi, procenat žena na političkoj sceni je bio zanemarljiv. Žene su tada zauzele veoma mali broj mesta na svim nivoima vlasti – u Parlamentu Bosne i Hercegovine od ukupno 240 mesta, žene su zauzele samo sedam mesta (odnosno 2,92%), a na lokalnom nivou su od 6299 mesta zauzele svega 315 mesta, odnosno 5% (Bakšić-Muftić – Ler-Sofronić i dr. 2003: 52). Situacija nakon rata opet nije išla u prilog žene kao političarke. Zbog egzistencijalnih problema, ali i borbe sa svim nedaćama sa kojima su se susretale bosansko-hercegovačke žene, dolazi se do zaključka da one u posleratnim godinama nisu imale vremena ni za kakav politički angažman.⁵ Ženska kvota je u BiH prvi put uvedena nakon lokalnih izbora 1997. godine od strane OSCE-ove Privremene izborne komisije što je značilo da svaka politička partija mora na izborne liste staviti najmanje tri žene i to među prvih deset kandidata. Tako se na sledećim izborima 1998. godine situacija znatno promenila u korist veće zastupljenosti žena. Tada su u Predstavničkom domu Parlamenta BiH žene dobile 26% mesta, u Predstavničkom domu FBiH 15% mesta, u Narodnoj skupštini RS 22,8% mesta, a na kantonalnim nivoima 18,46% mesta (Bakšić-Muftić, Ler-Sofronić i dr. 2003: 52) .

5 Iz ovog razloga ni 1996. godine, na prvim posleratnim izborima na državnom nivou, nije značajno promenjena zastupljenost žena. Tako je u Predstavničkom domu Parlamenta BiH od 42 zastupnička mesta jedno mesto dobila žena (2,38%), u Predstavničkom domu Parlamenta FBiH je ženama pripalo sedam od mogućih 140 mesta (5%), a u Parlamentu Republike Srpske žene su zauzele šest mesta od mogućih 106 (1,89%)⁸. Slična situacija se desila i na lokalnim izborima 1997. godine, kada je zastupljenost žena u opštinama FBiH bila 6,15%, a u Republici Srpskoj 2,4%.

Na izborima održanim 2000. godine uvodi se model otvorenih lista što ponovo umanjuje šanse žena da dobiju podršku tradicionalistički orijentisane bosansko-hercegovačke sredine. Ipak, žene uspevaju opstati na političkoj sceni sa dva mesta u Predstavničkom domu Parlamenta BiH (4,76%), 24 mesta u Predstavničkom domu FBiH (17,4%) te 14 mesta u Narodnoj skupštini RS (14,86%).

U periodu od 2002. do 2012. godine, ni na opštim, a ni na lokalnim izborima nije zabeležen značajan porast udela žena na overenim kandidatskim listama. Taj udeo se kretao između 35% i maksimalnih 36,82% 2010. godine, kada je zabeležen maksimalan udeo žena na izbornim listama. Izbor žena na opštim i lokalnim izborima u BiH bio je u konstantnom opadanju u periodu od 2002. do 2008. godine kada je udeo izabranih žena pao sa 20,15% na 14,9% od ukupnog broja svih izabranih kandidata/kinja. Na opštim izborima 2010. godine ovaj udeo je porastao na 17,37%, da bi se na lokalnim izborima 2012. godine ponovno smanjio na 16,19% izabranih žena.

Nakon što je 2013. godine izvršena harmonizacija Izbornog zakona u BiH sa Zakonom o ravnopravnosti polova u BiH, političke partije na svojim izbornim listama na izborima u BiH moraju kandidovati najmanje 40% predstavnika/ca manje zastupljenog pola. Ove izmene su se po prvi put implementirale na opštim izborima 12. oktobra 2014. godine, kada se na svim kandidatskim listama nalazilo najmanje 40% kandidatkinja od ukupnog broja overenih kandidata/kinja⁶. Na opštim izborima 2014. godine učestvovalo je 98 političkih subjekata, odnosno 7.748 kandidata/kinja, od čega je bilo 3.276 žena, odnosno 42%. Iako je ovaj udeo dobar u poređenju sa prethodnim izbornim godinama u kojima udeo žena na overenim kandidatskim listama nije bio veći od 36,82%, ne smijemo zaboraviti da je ovaj porast nametnut Zakonom o Izmenama i dopunama Izbornog zakona iz 2013. godine te da 42% žena na listama predstavlja trenutni zakonski minimum.

Dakle, ono što se događa iza ovih brojeva jeste da politički lideri neprestano ignorišu žene, stvarajući od njih najveću marginalizovanu grupu stanovništva u bosansko-hercegovačkom društvu. Ovakav pristup ima negativne implikacije na političke aktivnosti, jer su žene kao manjina u stranačkim strukturama i političkim telima izabrane da bi poštovale stranačku disciplinu, koja im ne dopušta da se zalažu za rodnu ravnopravnost iako bi mogle biti rodno osvećene. Takođe, imenovanje žena na pozicije odlučivanja često je praćeno sveprisutnim negativnim stavom i mobingom koji uzrokuje psihološku barijeru za žene odražavajući se na gubitak samopouzdanja, ali i gubitak liderskih ambicija i želje za napretkom u političkim krugovima. S druge strane, žene koje su politički angažovane često bivaju stereotipno predstavljene od strane medija, i nevidljive

6 Osim na listama sa malim i neparnim brojem kandidatkinja (jedan na ili tri kandidatkinje) na kojima je udeo žena 0%, 33,3%, 66,6% ili 100%.

u predizbornim kampanjama (Bečić, Alađuz 2014:). Neretko se dogodi da su žene na pozicijama na kojima inače ne bi bile izabrane jer su političke stranke vrlo iskusne i upoznate sa metodama kako formirati listu kandidata/kinja, prateći sistem kvota sa minimalnim brojem žena. Ovo očigledno rezultira time da građani/ke više favorizuju muškarce nego žene, što može biti zaključeno iz rezultata prethodnih opštih izbora koji ukazuju na to da procenat učešća žena u zakonodavnim telima na svim nivoima ostaje nizak, jednako kao i nakon prethodnih izbora. Ove činjenice pokazuju da su građani/ke Bosne i Hercegovine otporni/e na promene stavova i razumevanja društveno izgrađenih rodnih uloga, nanoseći tako štetu i muškarcima i ženama.

Sledi još jedan zabrinjavajući problem koji se odnosi na isključivanje žena iz svih ključnih reformi koje je Bosna i Hercegovina u poslednje vreme pokrenula, stoga su njihovi stavovi ostali nevidljivi jer su ovi procesi vođeni od strane zatvorenog kruga političkih lidera. Dodatna prepreka jeste činjenica da su žene manjina i u rukovodećim telima političkih stranaka, te teško mogu staviti pitanje rodne ravnopravnosti u fokus jer programi stranaka često ne uključuju principe rodne ravnopravnosti (Alađuz 2013). Ovo je posebno zabrinjavajuće jer su stranke kreatori politika i one su odgovorne za očuvanje ili menjanje tradicionalnih stavova i stereotipa o političkom angažmanu žena. Takođe, stranke su zadužene i za jačanje i edukaciju žena te pružanje podrške izabranim ženama, što bi moglo na mnoge načine povećati udeo žena u političkom životu. Ipak, ovo ostaje izazov koji političke stranke u Bosni i Hercegovini još nisu spremne prihvatiti.

No, ipak postoji par pozitivnih promena koje su se nedavno dogodile u političkom životu u BiH. U februaru 2013. godine zastupnice u Predstavničkom domu Parlamenta FBiH su osnovale Klub parlamentarki koji trenutno deluje kao neformalna grupa, ali je pokrenuta inicijativa da se usvoje amandmani na parlamentarne Statute, jer još uvek nije moguće osnovati višepartijske klubove. Ovo je bio značajan korak za zastupnice, iako je izazvao burnu javnu reakciju pojedinih političara u BiH. Drugi korak učinjen je u pogledu harmonizacije sa Zakonom o ravnopravnosti polova u BiH, te usvajanjem Zakona o izmenama i dopunama Izbornog zakona u BiH koji se odnosi na odredbe koje regulišu rad tela za provođenje izbora, kao i odredbe koje regulišu sertifikaciju i predlaganje kandidata/kinja za izbore, a izmene se odnose na nužnost postojanja 40% predstavnika/ca manje zastupljenog pola na listama. Poseban napredak je učinjen u pogledu položaja žena na kandidatskim listama, gde je omer od 30% povećan na 40%, tako da sada glasi „ravnopravna zastupljenost spolova postoji u slučaju kada je jedan od spolova zastupljen s najmanje 40% od ukupnog broja kandidata na listi“. Ovo predstavlja značajan napredak u pogledu učešća žena u političkom životu, ali je implementacijski deo od strane političkih partija onaj koji je najvažniji. S ovim u vezi, pitanje zatvorenih i otvorenih listi ostaje otvoreno, jer ovo može biti mač sa dve oštrice iz razloga što bi zatvorene liste osigurale veći

broj izabranih žena, ali bi mogle predstavljati i nove temelje za manipulaciju izbornim rezultatima gde bi političke stranke postavljale podobne kandidatkinje, ali ne nužno i sposobne.

LITERATURA

- Aladžuz 2015: Dž. Aladžuz. *U potrazi za izgubljenim vremenom: Priča o ravnopravnosti spolova kroz prizmu stranačkih dokumenata (Analiza programskih dokumenata parlamentarnih stranaka u Bosni i Hercegovini iz rodne perspektive)*. Sarajevo: Udruženje INFOHOUSE.
- Bakšić–Muftić, Ler-Sofronić i dr. 2003: J. Bakšić-Muftić, N. Ler-Sofronić, J. Gradašćević-Sijerčić, M. Fetahagić, M. *Socio - Economic Status of Women in Bosnia and Herzegovina: Analysis of the results of star pilot research done in 2002*. Sarajevo: Jež.
- Bakšić-Muftić 2006: J. Bakšić-Muftić. *Ženska prava u sistemu ljudskih prava*. Sarajevo: Pravni fakultet Univerziteta u Sarajevu.
- Bečić–Aladžuz 2014: E. Bečić, Dž. Aladžuz. *Žene u politici – Da li je veličina važna? (Analiza načina izvještavanja štampanih medija o kandidatkinjama na Općim izborima 2014. godine u Bosni i Hercegovini tokom predizborne kampanje)*. Sarajevo: Udruženje INFOHOUSE.
- Equality in Politics 2008: Equality in Politics. *Survey on Women and Men in Parliaments*.
- International IDEA 2002: International IDEA. International Institute for Democracy and Electoral Assistance.
- Papić – L. Sklevicky 2003. Papić, L. Sklevicky. *Antropologija žene*. Beograd: Biblioteka XX vek.
- Tančić 2006: Dragan Tančić: *Konceptualizacija istraživanja u političkim naukama*. Magistarska teza. Beograd: Fakultet političkih nauka.
- Tančić 2009: Dragan Tančić: *Istorijski metod u istraživanju političkih pojava*. Doktorska disertacija. Beograd: Fakultet političkih nauka.
- Tančić 2012: Dragan Tančić: *Osnove istorijskog metoda*, Beograd, 2012.
- Women and Men in Decision-Making 2007: Women and Men in Decision-Making. *Analysis of the Situation and Trends*.

Fahreta F. BRAŠNJIĆ
Petar D. TANČIĆ

THE POSITION OF WOMEN IN ELECTORAL PROCESS IN BOSNIA
AND HERZEGOVINA FROM 1990 TO 2014

SUMMARY

An essential element of politics, political process and elections are women, without whom, neither human society nor political or electoral processes would exist. One of the essential elements which affects the position of women in politics and the electoral process itself and gender equality, are normative provisions by which the electoral process is regulated what may be noticed at many examples in many legislatures in the area of Europe, Bosnia and Herzegovina, Serbia and other states. The percentage of women at the political scene of Bosnia and Herzegovina had been negligible until OSCE's Interim Electoral Commission in Bosnia and Herzegovina normatively regulated the duty that all parties had to put at electoral lists at least three women among the first ten candidates respectively. Since then, at the first subsequent elections the situation has changed in favour of greater presence of women in politics and political institutions and so on.

Key words: Women, politics, political institutions, elections, electoral process.